

Danuta S. Koziel

Nazaretanki w Wadowicach

Wadoviana : przegląd historyczno-kulturalny 15, 7-28

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

s. DANUTA KOZIEŁ CSFN

NAZARETANKI W WADOWICACH

WPROWADZENIE

W drugiej połowie XIX w. Wadowice stawały się znaczącym ośrodkiem południowozachodniej Galicji. Miasto było siedzibą władz powiatowych, sądowniczych oraz miejscem stacjonowania austriackiego 56 pułku piechoty. Istniało tu także Gimnazjum im. Marcina Wadowity. Jeszcze w średniowieczu została utworzona w mieście parafia stanowiąca centrum życia kościelnego dla samych Wadowic, jak i dla okolicy. W 1895 r. miasto liczyło ok. 5.300 mieszkańców, co wskazywało na malejącą liczbę społeczności lokalnej w stosunku do spisu sporządzonego w połowie XIX w.¹ Okres ten charakteryzował się licznymi epidemiami dziesiątkującymi miejscową ludność i znacznym rozdrobnieniem gospodarstw w okolicy Wadowic, co wpływało na narastającą falę emigracji „za chlebem” do państw Europy zachodniej i Ameryki Północnej.

W sierpniu 1892 r. osiedlili się w mieście pierwsi karmelici, którzy przybyli z klasztoru w Czernej koło Krzeszowic. Grupie 4 zakonników przewodził o. Rafał Kalinowski². Przez 7 lat, do 1899 r., karmelici zamieszkiwali w wynajętym domu Franciszka Foltina przy ul. Zatorskiej na pograniczu Wadowic i Tomic. Według zapisów kronik klasztoru karmelitów wadowickich jednym z istotnych powodów założenia nowej placówki zakonnej była sugestia generała zakonu, o. Hieronima Marii Gottiego wizytującego w 1891 r. klasztory karmelitów na terenie Galicji, a szczególnie klasztor w Czernej. Spotkawszy się ze skargami zakonników na małą liczbę powołań wskazał na przykład francuski, gdzie zakon założył internaty dla chłopców uczących się w szkołach średnich, a jednocześnie wychowując młodzież przygotowywał kandydatów do życia zakonnego. W Galicji realizację tego zamiaru powierzono o. Rafałowi Kalinowskiemu, który wybrał Wadowice na miejsce osiedlenia się karmelitów³. W kilka lat po przybyciu zakonników do miasta

1 A. Nowakowski, *Z dziejów miasta i parafii Wadowice*, Kraków 1985, s. 99.

2 *Kronika klasztoru karmelitów w Wadowicach 1892 - 1921*, oprac. Czesław Gil OCD, Kraków 2009, s. 18.

3 S. Adamczyk OCD, *Niespokojne serce*, Kraków 1983, s. 215.

o. Rafał zwracał uwagę definitorium prowincjalnego na biedę okolicznych mieszkańców, a także na silnie zarysowujące się podziały społeczne (napływowi urzędnicy miejscy, wojskowi, Żydzi skupiający w swoich rękach cały lokalny handel)⁴.

POCZĄTKI NAZARETANEK W WADOWICACH

Nazaretanki były drugim zgromadzeniem zakonnym, które przybyło do miasta nad Skawą. Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu powstało w 1875 r. w Rzymie. Jego założycielką była Polka, m. Maria od Pana Jezusa Dobrego Pasterza (Franciszka Siedliska)⁵. W 1881 r. nazaretanki przybyły wraz z m. Franciszką Siedliską na ziemie polskie i w Krakowie założyły pierwszy dom młodego zgromadzenia⁶. W 1891 r. powstały kolejne domy na terenach polskich: drugi dom w Krakowie – tzw. Zakład Św. Jadwigi i kolejny – we Lwowie. W historiografii nazaretanek istnieją 2 tradycje na temat procesu powstawania domu w Wadowicach.

Po pierwsze – wola ordynariusza krakowskiego księcia biskupa Jana Puzyry, który w grudniu 1895 r. powiadomił Matkę Lauretę Lubowidzką, przełożoną prowincjalną Prowincji Galicyjskiej Nazaretanek, o konieczności utworzenia tam domu zakonnego, w którym siostry otoczyłyby opieką miejscowe dziewczęta i utworzyłyby ochronkę dla sierot⁷. Po drugie, co zostało zapisane w najstarszych zapiskach kronikarskich domu nazaretanek w Wadowicach, inicjatywę podjął katecheta gimnazjalny ks. Zygmunt Dąbrowa Karaś, który znał nazaretanki pracując wcześniej w Krakowie w parafii Św. Floriana⁸. Na terenie tej parafii, przy ul. Warszawskiej 13 od 1882 r. istniał dom zakonny założony przez Matkę Franciszkę Siedliską. Ksiądz Karaś dostrzegł konieczność podjęcia pracy społecznej w Wadowicach przez zgromadzenie żeńskie i znając nazaretanki z Krakowa zwrócił się z propozycją do sióstr o podjęcie tej pracy⁹. Kolejną z osób, które należały do grona zwolenników osiedlenia się nazaretanek w Wadowicach była księżna Teresa

4 J. Kalinowski (o. Rafał od Św. Józefa), *Listy*, t.2, cz.1, 1878 – 1899, Kraków 1985, s. 420. List o. Rafała Kalinowskiego do definitorium prowincjalnego karmelitów, Czerna, maj 1895.

5 E. German CSFN, F. German, *Franciszka Siedliska*, PSB t. 36/4, z. 151, Warszawa – Kraków 1995-1996, s. 559 – 561.

6 D. Kozieł CSFN, *Początki Nazaretanek na ziemiach polskich 1881 – 1925*, Kraków 2001, s. 48 – 52.

7 *Drogą ukrycia i ofiary. Szkic życia Matki Marii Laurety od Narodzenia Pana Jezusa (Tekli Lubowidzkiej) Pierwszej po Założycielce Przełożonej Generalnej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu*, Rzym 1951, s. 71.

8 Ks. Zygmunt Karaś (1859 – 1932), w 1885 r. w Rzymie wyświęcony na kapłana, dr filozofii i teologii, do 1893 wikariusz parafii Św. Floriana w Krakowie, w latach 1893 – 1924 prefekt gimnazjum w Wadowicach. W latach 1905 – 1910 był członkiem rady miejskiej. Zmarł w Wadowicach. Por. A. Nowakowski, *Z dziejów miasta i parafii Wadowice*, Kraków 1985, s. 99; *Kronika klasztoru karmelitów bosych w Wadowicach*, s. 44.

9 AGCSFN, Dane do kroniki Domu Opatrzności Bożej jako też Szpitala Powszechnego w Wadowicach 1896 r., rkp. zeszyt II, s. 60.

Moruzi znająca siostry w Krakowie, a także penitentka o. Rafała Kalinowskiego. Sam o. Rafał miał kontakt z krakowskimi nazaretankami, a przez wiele lat był spowiednikiem w domu przy ul. Warszawskiej 13 jak i w administrowanym przez nazaretanki Zakładzie Św. Jadwigi przy ul. Krupniczej.

PROBLEM DATAJCI

Należy zauważyć, że w bibliografii dotyczącej początków fundacji domu nazaretanek w Wadowicach istnieją poważne rozbieżności dotyczące daty przybycia sióstr do miasta nad Skawą. Dokumenty historyczne zgromadzone tak w Archiwum Generalnym Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny w Rzymie, Archiwum Prowincji Imienia Maryi Sióstr Nazaretanek w Krakowie jak i w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, a dotyczące kore-

spondencji między ordynariuszem krakowskim biskupem Janem Puzyną a przełożoną prowincjalną w Galicji m. Lauretą Lubowidzką pochodzą z końca 1895 i pierwszej połowy 1896 r. Biskup Jan Puzyna do stycznia 1895 r. był sufraganem diecezji lwowskiej. Rządca diecezji krakowskiej kard. Albin Dunajewski zmarł w czerwcu 1894 r.¹⁰ Papież Leon XIII w dniu 22 stycznia 1895 r. mianował bpa J. Puzynę ordynariuszem krakowskim. Nowy rządca objął władzę pasterską w diecezji 17 lutego 1895 r.¹¹

Drugą osobą zaangażowaną w fundację domu w Wadowicach była przełożona prowincjalna nazaretanek w Galicji m. Laureta Lubowidzka. Do sierpnia 1895 r. jako przełożona prowincjalna odpowiadała za Prowincję Najśw. Serca Pana Jezusa w Ameryce Północnej (Stany Zjednoczone). Bezpośrednio po I Kapitulie Generalnej została mianowana przełożoną Domu Najśw. Serca Pana Jezusa w Krakowie i zarazem prowincjalną dla domów nazaretanek w Galicji. W połowie

M. Laureta Lubowidzka, przełożona Prowincji Galicyjskiej w Krakowie i pierwsza przełożona Domu w Wadowicach, 1896 r. (foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

10 P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 999 – 1999*, Warszawa 2000, s. 84 – 85.

11 Ibidem, s. 366.

września 1895 r. przyjechała do Krakowa. Jej odpowiedzialność za prowincję trwała do maja 1896 r. Po roku pracy na ziemiach polskich, w 1896 r. m. Franciszka Siedliska ponownie wezwała m. Lauretę do Ameryki powierzając jej kolejny raz odpowiedzialność za tamtejszą prowincję z prowadzonymi przez nazaretanki różnorodnymi dziełami¹².

Problem mylnej datacji, przenoszącej powstanie domu nazaretanek w Wadowicach na rok 1894 pochodzi zarówno z niektórych publikacji wydawanych przez Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu, jak i częściowo z druków pochodzących z innych środowisk¹³. Wprowadziło to jednak pewne zamieszanie powtarzane również w aktualnie wydawanych materiałach informacyjnych o mieście, szczególnie w związku z promocją Wadowic jako miejsca narodzin w 1920 r. Karola Wojtyły – od 1978 r. Papieża Jana Pawła II.

SZPITAL – DOM MATKI BOŻEJ POCIESZENIA

Matka Laureta Lubowidzka przywożąc pierwsze pionierki do miasta szybko zorientowała się o lokalnych potrzebach. Mając świeże doświadczenia z wieloletniej pracy w Ameryce zainteresowała się inicjatywą burmistrza Wadowic Jana Iwańskiego. Włodarz miasta zaproponował, by nazaretanki podjęły się pracy w tworzącym się szpitalu. W tym celu zainicjowane zostały rozmowy między władzami miasta a m. Lauretą i przez jej pośrednictwo z m. Franciszką Siedliską. Rada miasta podjęła decyzję o utworzeniu szpitala w miejsce dotychczasowej tzw. „chorowni” vel „chorowalni”. Do 1896 r. był to szpitalik działający w starym, walcącym się baraku, a funkcję dyrektora pełnił dr August Osoria-Bukowski. W budynku brakowało podstawowego wyposażenia, a lekarz wykonywał najprostsze operacje na zwykłej desce z powodu braku stołu operacyjnego¹⁴.

W kwietniu 1896 r. założycielka zgromadzenia zadecydowała o zmianach personalnych w Krakowie. Wezwała m. Lauretę do powrotu na ziemię amerykańską

12 A. Ricciardi, *Franciszka Siedliska*, Rzym 1987, s. 196.

13 F. Tomkowicz CSFN, N. Rutkowska CSFN, *Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu i jego wkład w dorobek polskiego Millennium*, w: *Sacrum Poloniae Millennium*, t. 4, Rzym 1957, s. 172. *Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu. Pierwsze pięćdziesięciolecie jego istnienia 1875 – 1925*, Rzym 1925, s. 24 – tu mylna data powstania domu przy szpitalu wadowickim – 1907. *Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny i jego dzieła 1873 – 1933*, Rzym 1933, s. 36. Z dzieł innej proveniencji można wymienić m.in. R. A. Gajczak, *Wadowice miasto rodzinne Jana Pawła II*, Warszawa 1986, s. 137. M. Drozd, *Organizacja i działalność gminy miejskiej w Wadowicach w latach 1866 – 1914*, w: *Królewskie wolne miasto Wadowice. Studia z dziejów i ustroju miasta*, red. A. Nowakowski, Warszawa 1994, s. 73. Cz. Gil OCD, *Kronika klasztoru Karmelitów Bosych w Wadowicach*, s. 46.

14 AGCSFN, *Dane do kroniki Domu Opatrzności Boskiej jako też Szpitala powszechnego w Wadowicach, 1896 r.*, rkp., zeszyt II, s. 62.

i do podjęcia tam ponownie obowiązków przełożonej prowincjalnej. Po wyjeździe m. Laurety w maju tego samego roku realizację podjęcia pracy w szpitalu wadowickim kontynuowały przełożone Domu Opatrzności Bożej – m. Teresa Czermińska i m. Paula Czarnowska. W połowie września 1896 r. s. Irena Marianowska i s. Augustyna Pietrzykowska pojechały na 2-tygodniową praktykę do szpitala prowadzonego przez Siostry Boromeuszki w Białej¹⁵. Nazaretanki szczególnie zapoznawały się z prowadzeniem administracji szpitala i z bezpośrednią opieką nad chorymi¹⁶. W tym okresie m. Franciszka Siedliska przebywała na wizytacji domów w Ameryce. W jej imieniu kontrakt między zgromadzeniem a władzami miasta w dniu 6 grudnia 1896 r. podpisała przełożona domu krakowskiego m. Rafaela Lubowidzka. Początkowo nazaretanki otrzymały 4 etaty, a w 1897 r. władze Wadowic powiększyły zatrudnienie o jeden, następnie o drugi etat. Chorzy zostali przeniesieni do nowego budynku szpitalnego przed świętami Bożego Narodzenia, w dniu 23 grudnia 1896 r.¹⁷ Nazaretanki zamieszkały w przewidzianych dla nich pomieszczeniach znajdujących się w części budynku szpitalnego. Pod opieką sióstr znalazła się także niewielka kapliczka szpitalna. Wspólnota nazaretanek przy szpitalu wadowickim zgodnie ze zwyczajem zakonnym otrzymała patrona. Odtąd był to Dom Matki Bożej Pocieszenia¹⁸. W latach 1897 – 1907 siostry korzystały z przewodnictwa duchowego o. Rafała Kalinowskiego, który trzykrotnie w tym okresie przebywał w Wadowicach jako przeor wspólnoty karmelitów¹⁹.

W początkowym okresie pracy nazaretanek w szpitalu wadowickim było tam zatrudnionych 4 – 5 sióstr. Liczba ta stopniowo się zwiększała. W 1939 r. w domu było 13 sióstr, które pracowały w różnych działach szpitala (pielęgniarstwo, administracja, kuchnia, zaopatrzenie). Bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych pracowało w szpitalu 12 sióstr, a w ostatnim roku pełnej działalności Domu Matki Bożej Pocieszenia 1950/1951 zatrudnionych było 16 nazaretanek, które zamieszkiwały w placówce przy ul. Karmelickiej²⁰.

15 Obecnie dzielnica Bielska-Białej.

16 AGCSFN, Dane do kroniki Domu Opatrzności Boskiej jako też Szpitala powszechnego w Wadowicach, 1896 r., rkp., zeszyt II, s. 62.

17 Ibidem, s. 65.

18 Dom Matki Bożej Pocieszenia istniał do 31 I 1952 r. i został zamknięty przez władze komunistyczne w okresie nasilonej walki z Kościołem, a nazaretanki usunięto z pracy w szpitalu.

19 AGCSFN, Dane do kroniki domu sióstr zajętych przy szpitalu powszechnym w Wadowicach. Rok 1898, rkp., zeszyt III, s. 2. Z przewodnictwa duchowego o. Rafała Kalinowskiego korzystały w tym czasie również siostry z Domu Opatrzności Bożej.

20 APKNaz, Spisy Sióstr Prowincji w Domkach z ich zajęciami 1931 – 1961. Spisy Domu Matki Bożej Pocieszenia z lat 1938/39 – s. 129-130; 1945/46 – s. 148-149; 1950/51 – 241-242.

Koniec pracy nazaretanek w szpitalu wadowickim był rezultatem polityki komunistycznych władz PRL w stosunku do Kościoła katolickiego i zamierzonego usuwania go z życia społeczeństwa. Pierwszym akordem było usunięcie kilku siostr z pracy z dniem 1 maja 1951 r. Następnie kolejne siostry otrzymywały wypowiedzenie w terminach lipcowych i pierwszomajowych. W dniu 30 czerwca 1956 r., po blisko 60 latach pracy nazaretanek w szpitalu wadowickim ze swojego etatu została zwolniona ostatnia siostra – s. Joanna Jasińska²¹.

DOM OPATRZNOŚCI BOŻEJ

W sprawie założenia placówki w Wadowicach m. Laureta korespondowała na przełomie 1895 i 1896 r. z założycielką zgromadzenia, a zarazem przełożoną generalną, m. Franciszką Siedliską, która w tym czasie przebywała w Londynie i zakładała tam zręby Misji Katolickiej dla Polaków i Litwinów²². Z Wadowic napływały konkretne propozycje. Założycielka przychylnie odnosiła się do proponowanych warunków, które stwarzały możliwość dogodnych kredytów na zakup nieruchomości, co przez zamieszkanie tam siostr i podjęcie pracy charytatywnej przyczyniłoby się do rozwoju zgromadzenia na ziemiach polskich²³.

W styczniu 1896 r. m. Franciszka Siedliska podjęła decyzję o utworzeniu nowej placówki w Wadowicach. Według ustnych przekazów, istniejących w środowisku nazaretanek, biskup Jan Puzyna miał powiedzieć m. Laurecie Lubowidzkiej, że wysyłając siostry do Wadowic poza swym błogosławieństwem, nie może im dać żadnych środków materialnych na początek fundacji. Podobnie m. Franciszka Siedliska pisząc z Londynu do m. Laurety poleciła by otwierając to nowe dzieło zaufała Opatrzności Bożej, która nigdy nie opuści tego domu. Tym samym założycielka nadała nowej placówce jako patrona „Opatrzność Bożą” i podkreśliła rolę ufności w życiu nazaretanek, a w tym przypadku szczególnie siostr ze wspólnoty wadowickiej²⁴. Jednocześnie z korespondencją z założycielką, m. Laureta kontaktowała się z ordynariuszem diecezji i z Konsystorzem Biskupim w Krakowie w celu prawnego unormowania istnienia domu nazaretanek w Wadowicach²⁵.

21 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1940 – 1950, z. V, Wadowice Szpital, s. 2.

22 AGCSFN, listy M. Laurety Lubowidzkiej do M. Założycielki, Lwów 17 XI 1895 i Kraków 20 XII 1895.

23 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do M. Laurety Lubowidzkiej, Londyn 31 XII 1895.

24 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do M. Laurety Lubowidzkiej, Londyn 20 I 1896.

25 AKMK, akta *Siostry Nazaretanki*, prośba o zezwolenie na kaplicę w domu zakładanym w Wadowicach, Kraków 17 I 1896.

Dom Opatrzności Bożej w Wadowicach. Sodaliczka Mariańska i dziewczęta z Internatu. Siedzą – moderator Sodaliczki, ks. Kazimierz Rospond, przełożona s. Aniceta Blarowska oraz dyrektorka internatu s. Czesława Władzińska. (foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

Pierwsze nazaretanki przybyły do Wadowic w dniu 12 lutego 1896 r. W tej grupie z m. Lauretą Lubowidzką były siostry: Augustyna Pietrzykowska, Pelagia Hermańska i Stefania Modzelewska. W początkowych dniach nazaretanki zamieszkały w pokoju udostępnionym na plebanii przez proboszcza parafii wadowickiej ks. Andrzeja Zajęca²⁶. Za radą Proboszcza po kilku dniach m. Laureta Lubowidzka wynajęła kilkupokojowe mieszkanie przy ul. Wiedeńskiej²⁷. Troszcząc się o unormowanie życia nowej wspólnoty zakonnej, od początku czyniła starania o utworzenie kaplicy z przechowywanym w niej Najświętszym Sakramentem. W tym celu przedstawiała odpowiednie prośby w Konsystorz Biskupim w Krakowie²⁸. W połowie kwietnia 1896 r. m. Laureta Lubowidzka prowadziła już poważne pertraktacje w sprawie kupna własnego domu w Wadowicach i przesłała m. Franciszce Siedliskiej do Rzymu odpowiednie plenipotencje do podpisania²⁹.

26 Wspomnienia s. Pelagii Hermańskiej, *Nazaret*, t. 17/1936, s. 645.

27 *Wiadomości z Prowincji Imienia Maryi, Wadowice Dom Opatrzności Bożej, „Nazaret”*, 1934, z. 12, s. 257. Od 1898 r. zmiana nazwy ul. Wiedeńskiej na ul. Mickiewicza decyzją rady miejskiej Wadowic z racji sprowadzenia prochów Adama Mickiewicza do Katedry Wawelskiej w Krakowie.

28 AKMK, akta „Siostry Nazaretanki”, prośba M. Laurety i zapisane na marginesie uwagi Konsystorza dot. sprawdzenia stanu pomieszczenia przewidzianego na kaplicę oraz przylegającego doń otoczenia wg ówczesnych przepisów kościelnych.

29 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do o. Antoniego Lecherta, Rzym 17 IV 1896.

Matka Franciszka Siedliska decydując się na założenie domu w Wadowicach projektowała utworzenie tam internatu i kursów zawodowych dla dziewcząt z miasta i okolicy³⁰. Nazaretanki wkrótce po osiedleniu się w mieście nad Skawą otworzyły ochronkę dla dzieci przychodzących i w kwietniu 1896 r. przebywała pod opieką siostr już 50-osobowa grupa podopiecznych³¹. Siostry po kilku miesiącach od osiedlenia się w nowym miejscu prowadziły zajęcia pozalekcyjne z muzyki i j. francuskiego dla uczennic miejscowej szkoły żeńskiej³².

BŁ. FRANCISZKA SIEDLIKA W WADOWICACH – WIZYTACJA

Założycielka Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek przyjechała w lecie 1898 r. na wizytację domów na terenie zaboru austriackiego. W tym okresie w Galicji istniało 5 wspólnot (po 2 w Krakowie i w Wadowicach oraz 1 we Lwowie). Przybyła do Wadowic w dniu 22 lipca 1898 r. do Domu Opatrzności Bożej i tego samego dnia wieczorem odwiedziła siostry pracujące w szpitalu, gdzie od grudnia 1896 r. istniał drugi dom nazaretanek – Dom Matki Bożej Poczieszenia³³. W miesiącach letnich 1898 r. karmelici przygotowywali się do poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę kościoła przy klasztorze, który budowano w sąsiedztwie szpitala, na wadowickiej „Górcie”³⁴. Matka Franciszka Siedliska przeprowadziła wizytację obu wspólnot w dniach od 22 do 28 lipca. W okresie tych 8 dni kilkakrotnie odwiedziła Dom Matki Bożej Poczieszenia przy szpitalu. Rozmawiała z siostrami i umacniała ich zakorzenienie w zgromadzeniu, a zarazem trudną posługę chorym³⁵. W dniu 29 lipca założycielka opuściła Wadowice. Podczas pobytu w mieście m. Franciszka Siedliska zapoznała się z dziełami prowadzonymi zarówno w domu przy ul. Lwowskiej jak i w szpitalu przy ul. Zawadzkiej³⁶. O ile w tym ostatnim miejscu głównie była to opieka nad chorymi, administracja i praca w kuchni, o tyle w Domu Opatrzności Bożej siostry opiekowały się dziećmi przychodzącymi do

30 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do o. A. Lecherta, Everson, Pa., 19 X 1896.

31 *Wiadomości z Prowincji Imienia Maryi, Wadowice Dom Opatrzności Bożej*, „Nazaret”, 1934, z. 12, s. 258. De Ch. Dylewska CSFN, *Out of Nazareth*, Nowy Jork 1975, s. 106.

32 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do o. Antoniego Lecherta, 25 V 1897. Franciszka Siedliska przebywała w tym czasie na wizytacji domów w Ameryce.

33 AGCSFN, *Kroniki domów*, Dane do kroniki domu sióstr zajętych przy szpitalu powszechnym w Wadowicach. Rok 1898, z. III, rkp., s. 4.

34 Cz. Gil OCD, *Karmelici w Wadowicach*, Kraków 2010, s. 32.

35 AGCSFN, *Kroniki domów*, Dane do kroniki domu sióstr zajętych przy szpitalu powszechnym w Wadowicach. Rok 1898, z. III, rkp., s. 4.

36 W 1901 r. decyzją rady miasta nazwa ulicy została zmieniona na ul. Karmelicka, por. Cz. Gil OCD, *Karmelici bosci w Wadowicach*, s. 53.

ochronki dziennej, internatem dla dziewcząt uczących się w szkole wydziałowej, a także tworzyły kursy zawodowe dla ubogich dziewcząt z okolicy, dzięki którym mogłyby w przyszłości zapracować na utrzymanie. W tej placówce przełożona m. Paula Czarnowska oczekiwała na decyzję m. Franciszki Siedliskiej w sprawie rozpoczęcia budowy domu potrzebnego dla rozwoju dzieła³⁷.

BUDOWA NOWEGO DOMU PRZY UL. LWOWSKIEJ

Od początku osiedlenia się nazaretanek w Wadowicach istniał problem budowy nowego domu lub rozbudowy budynku zakupionego w połowie 1896 r. tak, aby mógł służyć opiece nad dziećmi w ochronce i dziewczętom kształcącym się w pracowniach. Matka Franciszka Siedliska u schyłku lat 90-tych XIX w. wstrzy-

Poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę Domu Opatrzności Bożej w Wadowicach, 8 sierpnia 1905 r. (foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

mywała się z ostateczną decyzją ze względu na duże obciążenia finansowe zgromadzenia, związane z pracami prowadzonymi w tym czasie w powstającej szkole nazaretanek we Lwowie³⁸. Problem braku odpowiedniego kapitału wpłynął na podjęcie decyzji o wykonaniu tylko przeróbek w istniejącym budynku w Wadowicach. Sprawę budowy nowego gmachu odłożono na dalszą przyszłość.

37 AGCSFN, *Listy Matki Założycielki*, list do m. Pauli Czarnowskiej, 6 VI 1898.

38 Ibidem.

Odpowiedni czas nadszedł w 1905 r. W listopadzie 1902 r. zmarła m. Franciszka Siedliska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu i jego pierwsza przełożona generalna. W 1903 r. papież Pius X mianował jej następczynią m. Lauretę Lubowidzką. Założycielka wspólnoty wadowickiej m. Laureta w 1905 r. zaaprobowała propozycję m. Amancji Gralewskiej, ówczesnej przełożonej w Domu Opatrzności Bożej i wyraziła zgodę na rozpoczęcie budowy nowego, jednopiętrowego budynku dla potrzeb sióstr i podopiecznych. Jednym z impulsów, który wpłynął na taką decyzję było postanowienie rady miasta Wadowic o przyznaniu dotacji w wysokości 50.000 koron na rozwój dzieła nazaretanek³⁹. W lipcu 1905 r. zawarty został kontrakt na budowę z wadowickim budowniczym Adamem Kozłowskim⁴⁰. W sierpniu 1905 r. przybył do Wadowic sufragan krakowski, biskup Anatol Nowak i poświęcił kamień węgielny pod powstający gmach⁴¹. Prace budowlane trwały 2 lata. W dniu 23 czerwca 1907 r. biskup Anatol Nowak dokonał poświęcenia nowego domu, w którym mieściły się także internat dziewcząt i ochronka dla dzieci⁴².

KAPLICA

Pierwszą kaplicę Domu Opatrzności Bożej założyły nazaretanki w tymczasowym mieszkaniu przy ul. Wiedeńskiej (później zmieniona nazwa na ul. Mickiewicza). W połowie 1896 r., po nabyciu nieruchomości przy ul. Lwowskiej, jedno z pomieszczeń w istniejącym budynku przeznaczono na kaplicę dla sióstr i wychowanek. Funkcję tę pełniła do 1913 r., gdy w dniu 13 listopada biskup Anatol Nowak z Krakowa dokonał poświęcenia nowej, dużej kaplicy w specjalnym skrzydle nowowyprowadzanego, jednopiętrowego gmachu. Budynek został tak zaprojektowany, by pełnił zarówno funkcję domu zakonnego, jak i miejsca dla rozwoju dzieł prowadzonych przez nazaretanki⁴³. Należy zauważyć, że biskup A. Nowak był fundatorem kaplicy. W początkach budowy przeznaczzył na ten cel znaczną sumę, co

39 AOB, kopia tekstu z poświęcenia kamienia węgielnego, Wadowice, 8 VIII 1905.

40 AOB, Kontrakt Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu z budowniczym Adamem Kozłowskim, Wadowice, lipiec 1905 r., nlb.

41 AOB, Księga pamiątkowa z poświęcenia kamienia węgielnego, Wadowice, 8 VIII 1905 r., nlb.

42 AOB, Zaproszenie na poświęcenie nowego domu, internatu i ochrony w dniu 23 VI 1907 r., nlb.

43 Istnienie tej kaplicy od 1913 r. potwierdza m.in. tablica pamiątkowa wmurowana w ścianę we wnętrzu świątyni. W artykule o. Cz. Gila OCD o życiu religijnym w Wadowicach w okresie międzywojennym Autor wskazał na przebudowę i powiększenie jej w 1938 r. Data ta dotyczy jednak przeprowadzonej bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej rozbudowy samego budynku klasztorowego, z przeznaczeniem jego części na szkołę krawiecką. Kaplica nie podlegała rozbudowie. Por. Cz. Gil OCD, *Życie religijne w Wadowicach 1918 - 1939*, „Nasza Przeszłość”, t. 100 (2003), s. 15 - 16.

odnotowały nazaretanki w tablicy memoratywnej umieszczonej w prezbiterium nowej kaplicy. Zostało tam zapisane: „*Najprzewielebniejszemu Księdzu Biskupowi Anatolowi Nowakowi Fundatorowi Kaplicy – w dowód głębokiej wdzięczności Siostry Nazaretanki, 1913 r.*”⁴⁴. Według zapisu w kronice domowej, w 1927 r. istniała już kaplica z większością wyposażenia (ołtarz z wymiennymi 3 obrazami namalowanymi przez miejscowego malarza, tabernakulum, figury, Droga Krzyżowa, ambona, ławki, zegar, balustrada)⁴⁵. Ołtarz w kaplicy został wykonany z drewna. Po obu stronach tabernakulum umieszczono figury aniołów w postawie adoracji i postaci świętych⁴⁶. Ołtarz wykonał Józef Jura (1888 – 1981), znany wadowicki rzeźbiarz i wychowanek krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych⁴⁷. Zgodnie z planami budowy powstał również chór, do którego prowadziły schody z zakrystii. Umieszczono tam ołtarz Matki Bożej Niepokalanej, organy i na ścianach obrazy ze stacjami Drogi Krzyżowej⁴⁸.

Kaplica spełniała funkcję publiczną od początku istnienia w nowowybudowanym obiekcie. Wynikało to ze specyfiki dzieł prowadzonych w domu przez nazaretanki. Poza kształceniem zawodowym istotną część opieki nad dziećmi i młodzieżą stanowiła troska o formację religijną podopiecznych. Kaplica była centralnym miejscem życia wspólnoty zakonnej. Poza codziennym rytmem modlitw sióstr (Msza św., modlitwy przepisane regułą zakonną, modlitwy indywidualne), w kaplicy modliły się także członkinie Sodalicji Mariańskiej, istniejącej przy działających tu pracowniach i Dzieci Maryi oraz Sodaliski z grupy dochodzącej z miasta na spotkania. W niedzielę była sprawowana druga Msza św. dla okolicznej ludności. Ze względu na dogodne położenie domu, odbywały się tu również modlitewne spotkania różnych grup społeczeństwa wadowickiego.

Kapelanami w kaplicy Domu Sióstr Nazaretanek byli przez długi czas duszpasterze z miejscowej Parafii Ofiarowania Najśw. Maryi Panny (do 1948 r.). W 1948 r. nazaretanki poprosiły Ojców Karmelitów o sprawowanie funkcji kapelanów w kaplicy zakonnej. Ten stan trwał do 1980 r., gdy 1 lipca obowiązk

44 Tekst przepisany przez autorkę z tablicy umieszczonej w kaplicy.

45 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności 1927 – 1932, zapis z 1927 r., s. 4 – 6.

46 Ibidem, s. 5.

47 Józef Jura był autorem wielu znanych dzieł sztuki sakralnej w wielu regionach Polski. Między innymi były to: koronowana papieskimi koronami figura Matki Bożej Saletyńskiej w sanktuarium w Dębowcu, figura Matki Bożej z Lourdes przy kościele p.w. Najśw. Rodziny w Zakopanem oraz figury św. Józefa i św. Rafała Kalinowskiego przy sanktuarium św. Józefa w Wadowicach. Przez całe życie mieszkał i pracował w rodzinnym mieście. Por. m.in. A. Siemionow, *Ziemia Wadowicka*, Wadowice 1984, s. 129.

48 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1927 - 1932, zapis z 1927 r., s. 6.

kapelana przejął ks. Jan Wołek. Po jego wyjeździe na misje do Kazachstanu obowiązki przejął kolejny kapłan diecezjalny. W październiku 2000 r. Ojcowie Karmelici ponownie powrócili do stałej posługi kapelańskiej w kaplicy nazaretanek przy ul. Lwowskiej⁴⁹. Poza sprawowaniem tych funkcji w 1916 r. karmelici rozpoczęli posługę jako spowiednicy⁵⁰. Siostry pracujące i mieszkające w drugim domu wadowickim przy szpitalu korzystały na miejscu z posługi kapelanów szpitalnych, którymi przez długi czas byli ojcowie karmelici.

PRACOWNIE

Kursy zawodowe, a właściwie warsztaty zaczęły działać od pierwszego roku osiedlenia się nazaretanek w Wadowicach. Najwcześniej siostry uruchomiły pracownię hafciarską, w której dziewczęta z okolicy zapoznawały się z tajnikami różnych haftów kościelnych i haftu białego do ozdabiania ubiorów. Z czasem uczennice proponowały, aby siostry otworzyły pracownię bieliźniarską, gdzie uczyłyby się umiejętności przydatnych w późniejszym życiu. Przez wiele lat tym działem pracy kierowała s. Augustyna Pietrzykowska, jedna z pionierek domu zakonnego w Wadowicach⁵¹. Jej następczynią była s. Gonzaga Pacułt, która objęła opiekę także nad później utworzonymi pracowniami koszykarstwa i trykotarstwa⁵². Później powstawały kolejne warsztaty dla dziewcząt: kwieciarstwo, gdzie uczono tworzenia sztucznych kwiatów (1910) oraz koszykarstwo, czyli naukę wyplatania koszyków i innych drobiazgów z wikliny (1923). Z przerwami istniało także trykotarstwo, wznowione po przerwie wojennej w 1928 r.⁵³ Siostry podjęły również próbę założenia pracowni szewskiej, ale po krótkim okresie działalności i braku większej liczby kandydatek do nauki tego zawodu zostały zmuszone do jej zamknięcia⁵⁴. W mniejszym zakresie pracownie działały do wybuchu II wojny światowej i towarzyszyły powstawaniu szkoły krawieckiej.

W celu zapewnienia jak najlepszej pracy, nazaretanki starały się o dobre urządzenia do wyposażenia poszczególnych pracowni. W tym celu, jeszcze przed I wojną światową jeździły same, bądź sprowadzały odpowiednie maszyny z Kra-

49 Cz. Gil OCD, *Karmelici bosci w Wadowicach*, Kraków 2010, s. 148.

50 Ibidem, s. 122.

51 APKNaz, „Wyciągi z kronik domów z lat 1881 – 1965”, z. III/1, Wadowice Opatrzność z lat 1921 – 1930, s. 2.

52 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej w Wadowicach 1927 - 1932, notatka retrospektywna, s. 9 – 11.

53 APKNaz, „Wyciągi z kronik domów z lat 1881 – 1965”, z. III/1, Wadowice Opatrzność z lat 1921 – 1930, s. 2.

54 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1927 – 1932, zapis z 1928 r., s. 40.

kowa i Wiednia⁵⁵. Podobnie czyniły z wyposażeniem pracowni haftu w materiały do wyszywania i dekoracji oraz tkaniny do wykonania zamówionych prac. Zamówienia do pracowni napływały z różnych parafii, od osób świeckich, a także z różnych domów nazaretanek z Polski oraz Ameryki⁵⁶.

Po zakończeniu działań wojennych pracownice haftu i trykotarska wznowiły swoją działalność, przyjmując zamówienia od osób świeckich i prośby z różnych parafii. W pracowni hafciarskiej przede wszystkim naprawiano rzeczy zniszczone wojną. Pracownia trykotarska dawała dziewczętom bezpłatnie znajomość zawodu. Siostry nie miały jednak prawa wydawać świadectw potwierdzających ich umiejętności, a przez to otwierających możliwości legalnej pracy⁵⁷. Pracownice istniały do początku lat 50-tych XX w. i zostały zlikwidowane przez władze komunistyczne.

SZKOŁA KRAWIECKA

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., z biegiem lat zmieniały się prawne zasady działania różnych instytucji. W 1932 r. nastąpiła reforma oświaty. W wyniku zatwierdzonych zmian pracownice istniejące w domu w Wadowicach nie miały już racji bytu na dotychczasowych warunkach. Nazaretanki, chcąc dać okolicznej młodzieży możliwość nauki zawodu wraz z potwierdzeniem tego przez odpowiednie świadectwo, musiały podjąć wysiłek utworzenia szkoły zawodowej. Po zebraniu odpowiedniej dokumentacji i przygotowaniu zaplecza finansowego 13 czerwca 1938 r. przystąpiono do budowy II piętra w budynku głównym od strony ul. 3 Maja (obecnie i dawniej – ul. Lwowska). Szkoła krawiecka ogłosiła nabór uczennic w 1939 r. Zgłosiło się dużo chętnych. W międzyczasie, 1 września Niemcy uderzając na Polskę rozpętały II wojnę światową. Wadowice znalazły się na terenie wcielonym do Rzeszy Niemieckiej. Początkowe działania wojenne nie wpływały na istnienie polskich szkół powszechnych i zawodowych. W związku z tym nazaretanki uruchomiły placówkę w dniu 9 października 1939 r.⁵⁸. Mimo trwającej wojny szkoła działała normalnie w roku szkolnym 1939/40. Kierowniczką była pani Sabat. Uczyli tam 2 siostry, s. Eufrazja Balaszczuk i s. Teonesta

55 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1917 - 1922, zapis z dnia 18 VI 1917 r., nlb. oraz APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1927 - 1932, zapis z 2 V 1930, s. 116.

56 APKNaz, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1927 - 1932, zapis z maja 1931 r., s. 163.

57 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1940 - 1950, z. V, Wadowice Opatrzność, s. 2.

58 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1930 - 1940, z. IV, Wadowice Opatrzność, informacje z lat 1938 - 1939, s. 4.

Samitowska. W pierwszym roku dwukrotnie okupacyjne władze niemieckie przeprowadziły wizytację, w lutym przez burmistrza i w czerwcu przez przedstawicieli oświaty. Obie zakończyły się z wynikiem pozytywnym. W dniu 16 października 1940 r. siostry i uczennice z nadzieją przystąpiły do nowego roku szkolnego, uruchamiając trzy klasy. Jednak po upływie 2 tygodni władze niemieckie z Katowic przysłały rozporządzenie o zamknięciu placówki oświatowej⁵⁹. Na początku listopada dziewczęta rozjechały się do rodzin. Nowowypbudowane II piętro zajęli żołnierze niemieccy, a następnie gestapowcy.

Po zakończeniu działań wojennych, 12 marca 1945 r. nazaretanki ponownie zorganizowały szkołę krawiecką i rozpoczęły nauczanie dużej, 60-osobowej grupy uczennic. Tyle bowiem dziewcząt zgłosiło się do I klasy. W pierwszym roku działalności reaktywowanej placówki uczyły w niej wyłącznie nazaretanki. Nauka trwała do dnia 17 lipca 1945 r. W kolejnym, już pełnym roku szkolnym 1945/46 powstało Gimnazjum Krawieckie, które w dwóch klasach liczyło 100 uczennic. Kuratorium Oświaty w Krakowie zatwierdziło na dyrektorkę placówki s. Eufrazję Balaszczuk⁶⁰. W miarę spokojny rytm działalności szkoły trwał do 1949 r.⁶¹ Od kolejnego roku rozpoczęły się sukcesywne ataki na działalność placówki oświatowej, w której uczennice zdobywały średnie wykształcenie i konkretny zawód. W kolejnych latach 1952 i 1953 szkoła nie otrzymała praw państwowych i ostatecznie wygasła w roku szkolnym 1954/55⁶².

DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA PODCZAS I I II WOJNY ŚWIATOWEJ

Nazaretanki z Domu Opatrzności Bożej włączyły się w prowadzoną w mieście działalność charytatywną. Działo się to w łączności z prowadzonymi dziełami ochronki i pracowni zawodowych. Po zakończeniu I wojny światowej Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom zebrał znaczne ilości produktów żywnościowych, środków higieny oraz odzieży i przesyłał do zniszczonej Ojczyzny⁶³. Radca wadowicki Stanisław Kuzia w 1919 r. postarał się o utworzenie komitetu, który w mieście powołał do życia kilka kuchni dla głodujących dzieci.

59 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1930 – 1940, z. IV, Wadowice Opatrzność, informacje z lat 1938 – 1939, s. 5.

60 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1940 – 1950, z. V, Wadowice Opatrzność, s. 2.

61 Ibidem, s. 3.

62 D. Kozieł CSFN, *Obrona bytu zgromadzeń zakonnych w Polsce w latach 1949 – 1984*, Kraków 1985, mps., s. 57.

63 Cz. Gil OCD, *Życie religijne w Wadowicach 1918 – 1939*, s. 71.

Obowiązkiem tak utworzonych punktów pomocy było zapewnienie ciepłych posiłków dla najmłodszych⁶⁴. Jedną z takich placówek powstała w domu nazaretanek przy ul. Lwowskiej. Pod koniec grudnia 1919 r. zaczęły siostry wydawać tzw. obiady amerykańskie dla przychodzących dzieci. Liczba chętnych stale wzrastała, a jak zanotowała kronikarka ...*dla nas pomoc wielka pod względem aprowizacji*⁶⁵.

Podobnie w okresie II wojny światowej siostry włączały się w pomoc dla potrzebujących, szczególnie rannych i chorych, których przywożono do wadowickiego szpitala. Znajdowali się tam m.in. więźniowie z obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Pielęgniarka z oddziału szpitalnego podczas nalotów, na własnych plecach wносиła rannych i chorych do schronu, aby ich uratować przed bombardowaniem szpitala⁶⁶.

OCHRONKA I PRZEDSZKOLE

Początki istnienia ochronki dla dzieci przychodzących wiąże się z pierwszym okresem istnienia Domu Opatrzności Bożej. W miesiąc po przybyciu nazaretanek do Wadowic siostry miały pod opieką grupę ponad 50 dzieci⁶⁷. Rozwój dzieła ograniczały początkowo warunki lokalowe w wynajętym mieszkaniu przy ul. Wiedeńskiej. W połowie 1896 r., po nabyciu nieruchomości przy ul. Lwowskiej i przeniesieniu się wspólnoty na nowe miejsce, znalazło się większe pomieszczenie dla przychodzących małych podopiecznych. W połowie lat 20-tych dobrodziej znający nazaretanki w Ameryce przybył do Wadowic i zakupił dla siostr sąsiedni plac przylegający do wcześniej nabytej nieruchomości. Po wyprowadzeniu się ostatniego lokatora z budynku przy ul. Lwowskiej 27 rozpoczął się remont. W kilka lat później udało się siostram przenieść tam ochronkę dzienną i otworzyć w nowym miejscu w dniu 20 stycznia 1933 r. Jak zanotowano w kronice domowej, miejscowy ksiądz dziekan chcąc przyjść z pomocą zorganizował Komitet Pań, któremu nie udało się zebrać pomocy żywnościowej dla tego dzieła. Władze miejskie zatrudniły kilku bezrobotnych do wykonania przeróbek w pomieszczeniach budynku. W Wadowicach i w okolicy panował głód. Nazaretanki zorganizowały we własnym zakresie dożywianie głodujących dzieci⁶⁸.

64 Cz. Gil OCD, *Życie religijne w Wadowicach 1918-1939*, s. 71.

65 AOB, Kronika Domu Opatrzności Bożej 1917 – 1922, zapis z dnia 30 XII 1919.

66 APKNaz, Wyciągi z kronik domów za lata 1940 – 1950. Wadowice szpital. Wspomnienie o pracy s. Joanny Jasińskiej.

67 De Ch. Dylewska CSFN, *Out of Nazareth*, Nowy Jork 1975, s. 106.

68 *Wadowice, Dom Opatrzności Bożej – informacje ze stycznia 1933 roku*, Nazaret nr 6 (1933), s. 97.

Dom Opatrzności Bożej w Wadowicach, Ochronka.
(foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

Od pierwszych dni nazaretanek w Wadowicach ochronka z założenia była przeznaczona dla najuboższych dzieci, z których wiele uczęszczało całkowicie bezpłatnie⁶⁹. Lata kryzysu gospodarczego, lat 20-tych i 30-tych, odbiły się również na sytuacji wielu rodzin w mieście. Siostry w różnych relacjach wspominały o trudnym położeniu mieszkańców Wadowic i okolicy. Z tego okresu nie zachowały się żadne materiały archiwalne. Pozostają jedynie świadectwa. Pod opieką nazaretanek około 1926 - 1927 r. znalazł się mały Karol Wojtyła. Opiekunką dzieci była wtedy s. Filotea Kosarz⁷⁰. W bardzo osobistej relacji, wypowiedzianej do nazaretanek w dniu 2 lipca 1989 r. podczas, papieskiej wizyty w Domu Generalnym w Rzymie po beatyfikacji bł. Franciszki Siedliskiej, Jan Paweł II powiedział m.in. ... *nawet tam zachodziłem w takim wieku, kiedy się jeszcze o człowieku mówi „maluch”*⁷¹.

Po zakończeniu działań II wojny światowej, w miesiącach letnich 1945 r., siostry zorganizowały ponownie normalnie działające przedszkole dla okolicznych

69 Wadowice, Dom Opatrzności Bożej, *Wiadomości* z 1932 roku, Nazaret, nr 6/1933, s. 97.

70 APKNaz, *Kartoteki Sióstr Zmarłych*, Kartoteka personalna s. Filotei Kosarz.

71 *W blasku chwały. Beatyfikacje w 125-letniej historii Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu*, Rzym 2001, s. 38.

Jubileusz 50-lecia pracy Sióstr Nazaretanek w wadowickim szpitalu, 12 stycznia 1947 r.
(foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

dzieci. W styczniu 1950 r. przedszkole zostało przejęte przez Zrzeszenie Kato-lików Świeckich „Caritas”, które przejęło rozwiązaną kościelną organizację o tej samej nazwie. Nazaretanki, jako właściciel budynku, w lecie 1958 r. przeprowadziły gruntowny remont zabudowań. W kilka lat później, 1 września 1961 r. bez zapowiedzenia przedszkole zostało upaństwowione a wojewódzkie władze oświatowe usunęły siostry z pracy⁷². W ten sposób władze komunistyczne jednostronnie zlikwidowały 65-letnią tradycję opieki i wychowania najmłodszych wadowiczian przez nazaretanki. Likwidację przedszkoli zakonnych przeprowadzano na podstawie uchwały sejmowej z dnia 15 lipca 1961 r., dotyczącej laicyzacji nauki w szkołach i przedszkolach oraz usunięcia religii.

S. Filotea Kosarz z dzieckiem z Zakładu Caritas, Wadowice 1970 r. (foto. Archiwum Prowincji Krakowskiej Nazaretanek w Krakowie)

72 APKNaz, Wyciągi z kronik domów 1950 – 1965, t. VI/1, zapis z dnia 1 IX 1961 r., s. 4.

DOM DZIECKA I INTERNAT

Po opuszczeniu Wadowic przez wojska radzieckie i po ukształtowaniu się nowych władz polskich w połowie 1945 r., w budynku głównym na II piętrze znalazł miejsce sierociniec pod opieką kościelnej organizacji „Caritas”. Po jego likwidacji siłą przez władze komunistyczne w styczniu 1950 r. został przejęty przez powołane do życia przez komunistów Zrzeszenie Katolików Świeckich „Caritas”, i jako Dom Dziecka, a od 1953 r. jako internat dla dziewcząt „Caritas” istniał do połowy lat 50-tych. W ostatnim roku istnienia tego dzieła nazaretanki opiekowały się grupą 45 dziewcząt w wieku od 9 do 18 lat⁷³.

NAZARETANKI w WADOWICACH DZISIAJ

DOM POMOCY SPOŁECZNEJ

W 1956 r. władze państwowego „Caritas” doprowadziły do przekształcenia internatu w zakład specjalny dla dzieci ze znacznym stopniem upośledzenia umysłowego. W dniu 31 lipca zamknięto internat. W połowie sierpnia zrzeszenie „Caritas” przystąpiło do remontu tej części domu, którą dotąd zajmowała szkoła i internat tak, by przystosować go na cel zakładu dla niepełnosprawnych. W niecały tydzień później, 22 sierpnia przywieziono pierwszą, 6-letnią upośledzoną dziewczynkę do mającego się otworzyć zakładu⁷⁴. Odtąd, mimo trwających remontów, pod opiekę siostr codziennie przybywały kolejne dzieci. Prace budowlane zostały zakończone pod koniec lutego 1957 r., w ramach tych robót zaprowadzono w zakładzie wodę gorącą oraz urządzono umywalnię i łazienki⁷⁵. Kroniki domowe notują od 1963 r. częste kontrole w zakładzie, niejednokrotnie kilka w ciągu miesiąca. Przyjeżdżali tam zarówno przedstawiciele zarządu „Caritasu”, jak i Sanepidu oraz wojewódzkich organów z różnych resortów⁷⁶.

Taki stan trwał do końca lat rządów komunistycznych w Polsce. Po 1989 r. nastąpiły zmiany ustrojowe i prawne, które spowodowały konieczność nowego

73 APKNaz, *Dom Opatrzności Bożej – Wadowice*, Dokumentacja. Krótki rys historii domu, nlb.

74 APKNaz, *Wyciągi z kronik domów*, t. VI/1 za lata 1950 - 1965, Wadowice Dom Opatrzności, s. 2.

75 W wyciągach z kroniki domu przez cały 1957 r. nie odnotowano kontroli władz wojewódzkich i „Caritasu” w zakładzie.

76 APKNaz, *Wyciągi z kronik domów*, t. VI/1 za lata 1950 - 1965, Wadowice Dom Opatrzności, zapisy z lat 1963 - 1965.

zdefiniowania statusu zakładu jako Domu Pomocy Społecznej. Zmieniał się przez lata wiek podopiecznych. O ile początkowo był to dom dla dzieci, o tyle z biegiem lat stawał się placówką dla dorosłych kobiet, które przyzwyczyły się do miejsca, a przede wszystkim do opiekujących się nimi siostr. Kolejne zmiany prawne zmuszały nazaretanki do dostosowania domu do zaostrzonych co roku norm, tak aby nadal mógł służyć chorym osobom. Zmianom ulegała także liczba podopiecznych. Do 1989 r. najczęściej było to około 80 osób. W kolejnych latach wraz ze zmianą przepisów, liczba ta ulegała zmniejszaniu się do około 50.

ŚWIETLICA ŚRODOWISKOWA

W 1994 r. Zgromadzenie Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu erygowało w Wadowicach nowe dzieło⁷⁷. W wolnostojącym, wyremontowanym budynku po dawnym przedszkolu przy ul. Lwowskiej 27 powstała świetlica dla dzieci. Nosi ona imię Jana Pawła II, na pamiątkę faktu, że pod opieką sióstr przebywał Karol Wojtyła – małe dziecko wadowickie. Nazaretanki zgromadziły grupę wolontariuszy, którzy pomagają w zajęciach, prowadzą korepetycje i towarzyszą podopiecznym⁷⁸. Liczba sięga kilkudziesięciu dzieci, które w ciągu tygodnia przebywają w świetlicy po zakończeniu lekcji w szkołach.

KATECHIZACJA I PRACA PARAFIALNA

Usunięcie nauczania religii z zajęć szkolnych w 1961 r., zmusiło Kościół w Polsce do wypracowania nowej formy katechizacji przyparafialnej w salkach specjalnie wynajmowanych na ten cel lub należących do plebanii. Właściciele budynków, które służyły dzieciom i młodzieży do nauki religii niejednokrotnie byli szykanowani przez organa państwowe na podstawie tworzonych specjalnie przepisów prawnych. Prześladowani byli również katecheci oraz rodzice za posyłanie dzieci na lekcje religii do parafii. Mimo tych represji nauczanie przyparafialne rozwinęło się w Polsce. Podobnie było w Wadowicach i w okolicy miasta. Dość szybko w katechizację włączyły się nazaretanki z Domu Opatrzności Bożej. W latach 60-tych, 70-tych i 80-tych pracowały one w ośrodkach parafialnych: parafia Ofiarowania Najśw. Maryi Panny i od 1986 r. również parafia Św. Piotra w Wadowicach, u Księży

77 Sekretariat Prowincji Krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu,teczka Dom Opatrzności Bożej Wadowice, akta z 1994 roku, akt erekcyjny świetlicy z 12 X 1994, nlb.

78 Sekretariat Prowincji Krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu,teczka Dom Opatrzności Bożej Wadowice, akta z 1994 roku, nlb.

Pallotynów na Kopcu, w Tomicach, Barwałdzie, Wysokiej i Woźnikach. Liczba uczniów, w tym okresie 30 lat, wahała się w granicach 1.000 – 1.200 rocznie. Na katechizację do poszczególnych parafii dojeżdżały 4 siostry z domu wadowickiego⁷⁹. Po powrocie katechezy do szkół, siostry zostały przyjęte na etaty katechetek do szkół podstawowych i średnich położonych na terenie parafii wadowickich.

Oprócz nauczania religii nazaretanki włączały się w życie wspólnot parafialnych jako zakrystianki i organistki oraz opiekę nad ubogimi i chorymi.

DOM RODZINNY JANA PAWŁA II

Zorganizowanie Domu Rodzinnego Jana Pawła II zapoczątkowała inicjatywa ks. prałata Edwarda Zachera, proboszcza parafii p.w. Ofiarowania Najśw. Maryi Panny w Wadowicach. W 1982 r. korespondował z władzami miasta i gminy Wadowice. Na wyraźną prośbę Ojca Świętego Jana Pawła te starania czyniono tak, by nie zagrażać przymusową eksmisją dotychczasowym lokatorom⁸⁰. W międzyczasie były prowadzone rozmowy ordynariusza krakowskiego z władzami Prowincji Krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu w celu przejęcia opieki nad domem rodzinnym Papieża.

Dom otworzył swoje podwoje w dzień 64-tych urodzin Jana Pawła II, 18 maja 1984 r. Po uroczystej Mszy św. w kościele parafialnym kardynał Franciszek Macharski przeszedł do muzeum i dokonał uroczystego otwarcia wystawy. Scenariusz ekspozycji przygotował profesor Marek Rostworowski z Krakowa⁸¹. W dniu otwarcia wystawy kard. Franciszek Macharski stwierdził krótko, że nazaretanki opiekowały się kiedyś małym Lolkiem, więc obecnie zaopiekują się Jego domem. Następca kardynała Karola Wojtyły powiedział w tym dniu o Domu Jana Pawła II:

*Ten dom to nie muzeum przeszłości. Ten dom to otwarcie na Jana Pawła II dziś [- -], prawdziwe otwarcie serca i umysłu po to, aby Jan Paweł II mógł być tak pewien nas, że nie zawiedziemy – jak my jesteśmy pewni Jego [- -]*⁸².

79 Sekretariat Prowincji Krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu,teczka Dom Opatrzności Bożej Wadowice, Sprawozdania z lat 1980 - 1990, nlb.

80 E. Kwarcia, *Powstanie Muzeum pod nazwą Dom Rodziny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, jego funkcjonowanie oraz religijna i społeczna wymowa ekspozycji*, Kraków 1996, praca magisterska, mps., s. 50. Biblioteka UPJPII.

81 Kwarcia, op. cyt. s. 51.

82 Ibidem, s. 54.

Początkowo siostry dochodziły na wystawę z Domu Opatrzności Bożej. W tym czasie w budynku przy ul. Kościelnej 7 trwały prace nad przystosowaniem kilku pomieszczeń do zamieszkania dla opiekunek wystawy. Przez 2 – 3 pierwsze miesiące sprawami domu papieskiego zajmowała się dodatkowo przełożona Domu Opatrzności Bożej s. Dolores Gorgoń⁸³.

Od września 1984 r. jedna z sióstr pełniła obowiązki kustosa a druga dyżurowała na wystawie na zmianę z zatrudnioną osobą świecką. Z każdym rokiem wzrastała liczba odwiedzających to miejsce. W 1988 r. siostry dyżurujące na wystawie naliczyły około 9.000 grup i 100 indywidualnych zwiedzających. Podobnie zakończył się rok 1991⁸⁴. W 2011 r. było to ponad 220.000 osób zafascynowanych postacią Jana Pawła II, Polaków oraz przedstawiciele różnych narodów z wielu kontynentów⁸⁵.

W 2010 r. nastąpiła zmiana egzystowania tej placówki przez podjęcie projektu przebudowy i ukształtowania nowej formy muzeum biograficznego i narracyjnego. Odtąd wspólny zarząd nad obiektem sprawują ordynariusz krakowski, marszałek województwa, minister kultury i burmistrz Wadowic. Zgodnie z decyzją kardynała Stanisława Dziwisza nazaretanki pracują w tej instytucji, kontynuując związki zgromadzenia z osobą Ojca Świętego Jana Pawła II.

83 Sekretariat Prowincji Krakowskiej Zgromadzenia Sióstr Najśw. Rodziny z Nazaretu., teczka Dom Opatrzności Bożej, sprawozdanie z 1984 r., nlb.

84 Ibidem, teczka Dom ul. Kościelna 7, sprawozdania z lat 1988 – 1991, nlb.

85 AMDRJPII, Sprawozdania z ilości zwiedzających wystawę za rok 2011, nlb.

SUMMARY

S. DANUTA KOZIEŁ CSFN

THE NAZARENE SISTERS IN WADOWICE

The Sisters of the Holy Family of Nazareth have been in Wadowice for 115 years. The sisters came to the town on the River Skawa in 1896. They have been active in the local community life from the beginning. Their first work was to look after poor and hungry children. Next was giving care to sick people at the municipal hospital. Then the sisters took to providing vocational training for young girls and teaching in the preschool. None of the sisters would have believed that one of their pupils would go on years later to become the Pope, taking the name of John Paul II. The next area of activity for the order appeared with the opening of the vocational sewing school, orphanage and girls' boarding school. Many of these works changed over time with social and historical changes. It should be noted that the Communist regime that reigned in Poland from 1945 to 1989 had an impact on the directions of the order's activities. The scope of the sisters' mission today includes the Social Welfare Home, the John Paul II Children's Centre, catechism teachings and parish works, and service to the Museum of the Family Home of John Paul II, through which the order shares its testimony of life with the thousands of Poles and representatives of many people from many countries and continents who are fascinated by the Blessed Pope.